

לעשות חסד. חסד זה שרשו בצדק – בחינת חסד שביסוד, וזוהי דרגתו של נח, איש צדיק תמים, אבל לא חסיד. אולם אברהם אע"ה זכה לבחינת ההתחסדות הגמורה, שהיא למעלה מן המדות – 'לשמה' גמור, ועל כן זכה לארץ ישראל שבחינתה הראייה הבהירה בהשפעה ישרה מאת הקב"ה – בחינת תמיד עיני ה' אלקיך בה. והיא גדר הנתינה לשמה ממש, כי רק המתחסד רואה תמיד כל חסדיו יתב'; ובדרגה זו לא שייך גדר המבול כלל. אך נח לפי דרגתו לא היה יכול להנצל בארץ ישראל והוצרך להצלה של תיבה, שבחינתה ההתרגלות וההתעלות במדת החסד בפועל, כמבואר לעיל' (מכתב מאליהו ח"ב עמ' 155. ע"ע: פרי הארץ נח).

(ע"ב) בקעה בארץ שנער

הנה זה היה עיקר המאמר לכל השתלשלות הבריאה – שירצו באחדות ובל יתפרדו, כי מקודם כשאמר לו הקב"ה לנח קץ כל בשר בא לפני, לא ביקש רחמים על דורו. אכן אחרי כן נתן הקב"ה בלב כל הברואים שירצו באחדות כמו אברהם שביקש על סדום, ומשה אף שאמר לו הקב"ה ואעשך לגוי גדול אמר מחני נא, כי הבריאה רצתה באחדות.

וענין שלא ביקש נח על דורו – כי הוא סבר כי העולם הוא עוד שייך לעלמין דאיתחרבו, שעוד צריך להתחרב לחיזוק הבריאה, אכן אח"כ הראה לו הש"י שהוא חפץ בקיום העולם, ולכן נקרא המבול מי נח (בישעיה נד) לפי שלא התפלל ולא רצה באחדות.

והנה אחרי שבאו הדור על זה שהש"י חפץ באחדות, רצו לבנות המגדל ולהתאחד יחד, כי ענין המגדל היה אחרי כי ראו כי לא יחריב הקב"ה את כל עולמו ומהצורך להשאר אחד, אז אמרו להתאחד כולם וממילא ישארו כולם, כי ביניהם יהיה זה הנפש שחפץ בו הש"י. וזה ענין נמרוד שנקרא גבור ציד לפני ה' – כי היה יודע לתפוס ולצוד דבר ה' ולהכניסו הפך מרצונו, כמו ענין המגדל, וזה שנאמר ונעשה לנו שם כי יתאחדו, וכמו שכתוב פן נפוי על פני כל הארץ – כי רצו שיכוונו כולם למקום אחד וממילא לא ישלוט בהם הרע.

ולכן בנו אותו בארץ שנער כדאיתא בגמרא שכל מתי מבול ננערו שם, ושם נטבע בבני אדם גודל היראה (כמו שמבואר בח"א פר' נח ד"ה ויאמר). וזה היה היפך מבית המקדש שחפץ בו הש"י, כי בית המקדש היה גבוה מכל העולם, שהתאחדו שם כל ישראל והמליכו את ה', אבל כאן רצו שיטבע בהם היראה ולא יצטרכו לעבודה. וזה הענין דאיתא בגמרא (מנחות קי) דקראן (הגויים) ליה אלהא דאלהא – שלא יצטרכו לירא, כי הטבע תקבל כח היראה, ולכן בנו בבקעה ובארץ שנער. והראה להם הקב"ה כי אחדות נגד רצונו לא יתקיים (מי השילוח ח"ב נח).

וע"ע צדקת הצדיק קצו; פרי צדיק הושענא רבה כט.

דף קיד

'אלא מוקצה ונעבד, אין אדם אוסר דבר שאינו שלו?' – היה יכול להעמיד 'נעבד' על ידי מעשה בגופו, שלפי דעה אחת [וכן הלכה] אדם אוסר דבר שאינו שלו ע"י מעשה (ע' ע"ז נד; חולין מ.) – אלא שרצה לתרץ אליבא דכולי עלמא. ועוד, הלא עדיין 'מוקצה' אינו מתורץ שהרי אין אדם יכול להקצות דבר של חברו לעבודה-זרה אפילו על ידי מעשה (חזון איש יו"ד ס, טו כג).

וכן העיר בשפת אמת כאן. והוסיף שלדעת הסוברים שזה שאדם האוסר ע"י מעשה – מדרבנן הוא, אתי שפיר, שהרי אנו דנים כאן על הצטרפות דרשת הכתוב, ומן התורה אינו אוסר.

'אתנן ומחיר כלאים יוצא דופן – בולדות קדשים, קסבר ולדי קדשים בהוייתן הן קדושים' – פירוש, נתן לה באתננה עובר של מוקדשין, וכיון שלא חלה קדושה עד שנולדו – הרי הוא בעליו ויכול ליתנו למי שירצה. ואולם היתה כאן שעה שהיה ראוי לפתח אהל מועד – כשהיה ברחם אמו [שהיתה האם ראויה להיקרב ועוברת נמשך אחריה. והגם שהוא כשלעצמו חולין הוא, מכל מקום קרב אגב אמו. ע' חו"א תמורה לב, ו; קמא מא, ח; גליונות קה"י], ועל כך הוצרך למעט גם אופן זה מחיוב שחוטי חוץ. ואולם כלאים יוצא דופן, אין צורך להעמידם רק למאן דאמר בהוייתן הן קדושים, כי גם אם ננקוט שקדושים במעי אמן, לאחר שנולדו חל עליהם פסול-הקרבה וקודם שנולדו היו ראויים אגב אמן (פנים מאירות בבאר שיטת רש"י. ותמה שם על כוונת התוס'. וע' חק נתן וגליונות קה"י).

בפסקי הרי"ד לא מוזכר כלל 'קסבר בהוייתן הן קדושים', אלא להפך, הוא מפרש [כנראה כן היתה גרסתו בגמרא] ששנה יוצא דופן לפי שסובר 'במעי אמן הן קדושים' וכבר חלה קדושת הגוף על העובר קודם שיצא ונפסל, לכך הוצרך למעט מ'להקריב קרבן לפני משכן ה'". והוסיף ש'כלאים' שנקט התנא אגב גררא הוא. ומשמע בדבריו שבאתנן ומחיר אין מדובר בולדות קדשים אלא שהקדשין ואח"כ עשאן אתנן, אך קשה כיצד חל האתנן, הלא אפילו בקדשים קלים לריה"ג לא חל האתנן, כמו שהביאו בתוס' וכמו שרמז לזה רש"י (ע' מצפה איתן וע"ע רש"י ש). וצ"ע.

'ואי תנא תורין – משום דלא חזי ואידחו, אבל בעלי מומין דאיחזו ואידחו אימא דמודה להו ר' שמעון לרבנן' – מבואר כאן שפסול שנראה ונדחה חמור יותר מזה שלא נראה מעולם [וכן מצינו בדיני דיוחי, שהנראה ונדחה נפסל יותר מדיחוי מעיקרא], ולכך הוה אמינא שבנראה ונדחה מודה ר' שמעון שפטור על הקרבתו בחוץ, שהרי נדחה מהקרבת פנים.

ואם תאמר, הלא מבואר בגמרא לעיל שצריך מיעוט מיוחד על דבר שהיה קדוש מעיקרא ואחר כך נפסל, ולא נתמעט מ'פתח אהל מועד' – הרי לכאורה משמע שדבר שהיה ראוי בתחילתו יותר יש לחייבו בחוץ; – יש לומר ששם הענין מצד משמעות הכתוב ולא מצד הסברא, דמדכתבי 'אל פתח אהל מועד לא הביאו' – משמע למעט רק זה שלא היה ראוי כלל להבאה, אבל כל שהיה פעם ראוי, הרי הוא בכלל הכתוב. אבל בעצם זה שהיה ראוי ונדחה – פסולו חמור יותר.

ובספר קרן אורה צידד לומר 'אי לא דמסתפינא' שהגרסה הפוכה: 'אבל בעלי מומין דאיחזו ואידחו אימא מודו ליה רבנן', וכסברא דלעיל, שכל שהיה פעם ראוי, יותר יש לחייבו בחוץ. ולפי זה שלש הצריכותות שבגמרא בצד אחד הם נאמרים, להשמיענו שחכמים חולקים בכל האופנים.

'מאי טעמא דר' שמעון – אמר רבי אילעא אמר ריש לקיש: דאמר קרא #שלא תעשון ככל אשר אנחנו עשים פה היום... – וחכמים סבורים שלא היה זה איסור כללי, אלא אזהרה מסוימת שנאמרה לזמן שהיו בגלגל, שנאסרו אז להקריב חובות כלל, בין בבמת יחיד בין בבמת ציבור, ולא משום איסור 'חוץ' (שפת אמת).

ואכן בקרן אורה כתב לתמוה על סברת ר' שמעון, הלא מכך שנאסרו חובות אפילו בבמת ציבור, הרי מוכח שאין האיסור משום 'חוץ', וכיצד למד מכאן ר"ש על הקרבת מחוסר-זמן בחוץ.

'וגלגל לגבי שילה מחוסר זמן הוא' – אף על פי שהקרבן שהוקדש בתחילת ימי גלגל, לא היה ראוי להיקרב בשילה, שהרי עברו עליו י"ד שנה – מכל מקום כיון שלא היה זמן קצוב וידוע מראש לכיבוש וחילוק, כל יום ויום נחשב ראוי להיקרב, אולי יבואו אל המנוחה מיד (קרן אורה. והרש"ש נשאר בקושיא).

(ע"ב) 'מנין לזובח פסח בבמת יחיד בשעת איסור הבמות שהוא בלא תעשה... לעולם לאחר חצות

ובשעת היתר הבמות קאי... – מדברי הרמב"ם (קרבן פסח א ובכס"מ) מבואר שאיסור מיוחד הוא לענין

קרבן פסח, שאין להקריבו בבמה [ודלא כדמשמע קצת מלשון רש"י שהוא הדין לכל החובות].

ותמה בקרן אורה מדוע הביא הרמב"ם דין זה, והלא הבמות נאסרו לעולם וא"כ אין הדבר נוגע למעשה, וכשם שלא הביא הרמב"ם שאר דיני במה, כיון שלא הותרו אלא לשעתם [ואעפ"י שדרך המשנה להביא דינים שלא נהגו אלא לשעתם, אין כן דרך הרמב"ם בחיבורו – ע' מנחת חינוך רמו, יא].

ואולי יש לומר שסובר הרמב"ם שאיסור במות לא נאמר אלא בשאר מקומות מלבד המקום אשר יבחר ה', אבל באותו מקום אין שם איסור 'במה'. ונפקא מינה שאף אם מסיבה כלשהי אי אפשר להקריב שם מדין 'מזבח' [וכגון שאין יודעים מקומו המכוון, או שאין תכלת לבגדי כהונה], יש מקום להקריב במקום המקודש מדין 'במה' [וצריך בירור ועיון בראשונים. וע"ע בהר צבי לעיל נט]. ואם כנים הדברים, הרי שיש נפקותא בדין קרבן פסח, שאותו אי אפשר להקריב שם לפי שלעולם אינו בא בבמה (נכתב מקופיא להעיר לב המעיין).

[עוד בענין פירוט דיני במה במשנה, והלא לכאורה אינם נוהגים – כתב בפירוש תפארת ישראל נפקא מינה להורות לעכו"ם כשמקריבים בחוץ, שהרי להם הותר הדבר ומותר להורותם, כדלקמן קטז: וע' בחדושי הגר"ר בענגיס ח"ב מד שהאריך בדבר].

'אמר זעירי: תני מצורע בהדייהו... אמר רב ששת: תני נזיר. דזעירי קבעוה תנאי, דרב ששת לא

קבעוה תנאי – יש לפרש על פי הנראה מדברי הרמב"ם (ביאת מקדש ב, יא) שהמצורע ששלח קרבנותיו לא הורצה אף בדיעבד. ואם כן כיון שקבעו זעירי במשנה לגרוס 'המצורע', הרי די בכך הן לענין חטאות ואשמות הן לענין עולות ושלמים, ושוב אין צורך לקבוע גם 'נזיר' – כי אם המצורע שולח אשם או חטאת כלשהן שהוא מחוייב בהן, הואיל ולא הורצה הרי הם פסולים, כדין אשם וחטאת הבאים לאחר מיתה שאם אינם מרצים למה הם באים. לא כן כאשר ישלח עולתו ושלמיו שנתחייב בהן משכבר – הרי הם כשרים כנדבחה הגם שלא עלו לחובתו, ולכך אם שחטם בחוץ חייב (עפ"י אור שמח ביאת מקדש ב, יא).

יש להעיר שאמנם גם אילו קבעו במשנה כרב ששת, היה די לשנות 'נזיר' ואין צורך במצורע, אלא שלכך נקטו מצורע דהוי כעין זב ובה, דלא כנזיר, כמש"כ התוס'.

'ככתבם וכלשוונם'**(ע"ב) 'מנין לזובח פסח בבמת יחיד בשעת איסור הבמות שהוא בלא תעשה...'**

'... דהנה נראה דביציאת מצרים היו ישראל נרצים מצד הכלל, ועל זה מורה מצות הפסח, שה לבית אבות, מה שה אין לו אלא קול אחד, כן ישראל אין להם אלא לב אחד לאביהן שבשמים, וכן הא דראשו על כרעיו ועל קרבו שמורה על התאחדות כל קהל עדת ישראל. וזהו שאמרו ז"ל: כל מידי דליתא בציבור ליתא ביחוד, ופרש"י שמצות הפסח לכל ישראל נאמרה. ומה שכל יחיד עושה פסח הוא מחמת שהוא כאבר מאברי הכלל, ועל כן סבר ר' יהודה (פסחים צא.) דאין שוחטין את הפסח על היחיד. ור' יוסי דפליג עליה הוא משום שגם כל יחיד ויחיד הוא חלק מחלקי הכלל. ומכל מקום השוחט את הפסח בבמת יחיד לוקה משום לא תוכל לזבח את הפסח באחד שעריך.

אך כשספרו ישראל חושבנא לדכיותא (- ספירת חמשים יום למתן תורה), זכו להיות נרצים גם מצד

הפרט, וזה היה במתן תורה, שכל אחד היתה לו מחיצה בפני עצמו; אתה מחיצה לעצמך, אהרן מחיצה לעצמו וכו', והוא כענין העולם הבא, כל צדיק וצדיק נותנין לו מדור לפי כבודו...'.
(מתוך שם משמואל וישלח תרע"ז)

דף קטו

'משום [דרמי] דתנא דבי ר' ליואי אדתני לוי... – לולא פרוש רש"י נראה בפשיטות שלואי ולוי – אחד הוא. 'כן נראה לי ברור'. (שפת אמת. וע"ע בחדושי הגרעק"א).

'שתק וקבל שכר... עת לחשות ועת לדבר, פעמים ששותק ומקבל שכר על השתיקה פעמים מדבר ומקבל שכר על הדבור' – נראה שזה פירוש מה שאמרו בברכות (ו): 'אגרא דבי טמיא – שתיקותא. אגרא דבי הילולא – מילי'; האבל מקבל שכר על שתיקתו, ובבית המשתה מקבל שכר על דיבורו. בדרך רמז יש לבאר מה שאמר שלמה המלך טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית המשתה – משום שבבית האבל מקבל שכר על שתיקתו, ובשתיקה אי אפשר לבוא לידי חטא, אבל בבית המשתה מקבל שכר על דיבורו, וברוב דברים לא יחדל פשע, וקרוב לשכר וקרוב להפסד (פנים מאירות).

'ככתבם וכלשונם'

'ונקדש בכבדי – אל תקרי בכבודי אלא במכובדי'

– 'הסדר שיסד הש"י בבריאה, ברישא חשובא והדר נהורא (שבת עז:). כך הוא בכל ימות עולם; אין לך שום אור מתגלה אלא מתוך החושך הקדום לו. דרך משל, מתן תורה קדם לו יציאת מצרים, ועד ששקעו וכו', ובנין בית המקדש – על ידי שביית הארון לפלשתים, שהוא ההיפך לגמרי, והגורם לזה, חטא בני עלי – הוא ממש חטא דנדב ואביהוא שגרמו קדושה למשכן, כמו שאמרו ז"ל על פסוק 'ונקדש בכבודי'. וכן כל דבר, מתוך חושך יוצא אור שהוא ממש היפך אותו החושך, בין בדורות בין בפרטי נפשות.

וגוף ענין המשכן ומזבח וסדר עבודה הוא הורדת השכינה בתחתונים וסדר התיקונים וכפרות של חטאים וקינוח לכל מיני לכלוכים ויפוי וקישוטי הכלה, והוא נמשך ע"י שכינתו ית' בתחתונים, דמאחר שיש גילוי שכינתו ית' בקרב לבות בני ישראל, ממילא מתנקה כל לכלוך ונדחה הרע והחשך, דעמיה שריה נהורא, וזהו המשכן – רצה לומר מקום שכינה, אבל מקדש רצה לומר מקום קדושה, הוא ממש היפך משכן, דקדושה רצה לומר הבדלה והפרשה שהוא דבר נבדל, אבל שכינה הוא השוכן ומתחבר ואין נבדל, וכמו שכתוב השכן אתם בתוך טמאתם (וכמ"ש יומא נו:), מה שאין כן קדושה הוא הבדלה מטומאה.

ומצינו משכן דאיקרי מקדש ומקדש דאיקרי משכן, דכולא חד ושניהם אמת ביחד, שהקב"ה שוכן בתוך בני ישראל וגם נבדל מהם, כענין שאמרו בתנא דבי אליהו (רבה ר"פ ג), אני יראתי מתוך שמחתי ושמחתי מתוך יראתי. השמחה הוא איש ברעו וכדומה, מתוך האהבה וההתחברות. והיראה הוא מצד הדרך-ארץ מאדם שגדול ונבדל ממנו. ואצל הש"י הם שניהם יחד, והא בלא